

Emakeele Seltsi keeleteimkond ja keelekorraldus¹

(Vaateid eesti keelekorralduse arenguloole)

KRISTA KERGE

1993. aasta Veski päeval lõpetas Emakeele Seltsi otsus keelekorralduse suunamises tekkinud vaikelu, mille oli põhjustanud vabariikliku õigekeelsuskomisjoni ehk VÕK-i passiivne olek.² Sama aasta 17. detsembril taasalustas tööd Emakeele Seltsi keeleteimkond. Toimkonna staatuse määrab ES-i põhikiri praegu järgmiselt:

§ 27¹. Emakeele Seltsi keeleteimkond on eesti kirjakeele normi määramiseks kokkukutsutav toimkond, millel on Emakeele Seltsi juhatuse kinnitatud kodukord. Keeleteimkonna vanema valib iga kahe aasta tagant seltsi üldkoosolek. Keeleteimkonna liikmed (7–11) nimetab keeleteimkonna vanema ettepanekul Emakeele Seltsi juhatuse. Keeleteimkonnas peavad olema esindatud eesti keele uurimise ja korraldamisega tegelevad asutused.³

Seltsi otsusel on toimkonda juhtinud Jaak Peebo 1993–1995, Tiiu Erelt 1995–2000, Reet Kasik 2000–2004, Tiit-Rein Viitso 2004–2006, Peeter Päll 2006–2010, Krista Kerge 2010–2014, Külli Habicht 2014–2016, Maire Raadik 2016–2020 ning alates 2020. aastast Urve Pirso.⁴

Toimkonna koosseis on suhteliselt stabiilne. Eri aegadel on sinna kuulunud veel Reili Argus, Leelo Keevallik, Katrin Kern, Einar Kraut, Helika Mäekivi, Ellen Niit, Meeli Sedrik, Arvi Tavast ja Ellen Uuspõld. Hetkel on toimkonna liikmed Riigikontrollist Urve Pirso (toimkonna vanem), Tallinna Ülikoolist Reili Argus ja Krista Kerge, Tartu Ülikoolist Külli Habicht, Reet Kasik, Katrin Kern (ühtlasi Loomingu Raamatukogu toimetaja), ERR-i pikaajase esindajana Einar Kraut, Eesti Keeletoimetajate Liidust Helika Mäekivi (TÜ keelenõunik) ning Eesti Keele Instituudist Maire Raadik, Peeter Päll ja Arvi Tavast. Viis inimest kuuluvad toimkonda 1993. aastast alates, neist kolm on ka varasema õigekeelsuskomisjoni liikmed.

Esimesel töökümnendil avaldas keeleteimkond oma soovitusel koos selgitustega Keeles ja Kirjanduses, nagu oli teinud VÕK. Sageli tutvustati neid Õpetajate Lehes, Sirbis jm lehtede keelenurkades, raadios, seltsi keelepäevadel ja mitmesugustes

¹ Artikkel kajastab 22. IV 2022 konverentsil „150 aastat oma keelekorraldust” peetud samanimelist ettekannet.

² Taastatud Eesti Vabariigis ei sobinud enam komisjoni nimetuski: Nõukogude Liidu ajal vastandus täiend „vabariiklik” sõnale „üleliiduline”.

³ Vt toimkonna kodulehte <https://www.emakeeleselts.ee/keeleteimkond> (15. IX 2022).

⁴ Kattuvad aastaarvud tekivad seltsi ja toimkonna tööriitmist: seltsi aastakoosolek on enamasti kevadel ning toimkonna tööaastad liiguvad õppeaastate kaupa.

muudes ettekannetes. Toimkonna ajaloost ja tööst on põhjalikult kirjutanud Maire Raadik (2019), kellelt leiab ka asjakohased viited. Otsused aastani 2000 on ilmunud „Kirjakeele teataja” II vihikuna (KT II). Toimkonda puudutab ka Peeter Päll (2019), kes analüüsib keelekorralduse sajandit ja tänapäeva.

ES-i keeleteoimkonna ametlik staatus on kõrge. Kirjakeele norm on keeleseaduse järgi Eesti ametlikkuses kohustuslik ning see on määratud Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatu ja Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsustega. Muid kirjakeele ja kirjakeelsussoovituste allikaid peale ÕS-i tunnustab riik siis, kui need on saanud keeleteoimkonna heakskiidu.⁵ Sel põhjusel on toimkond arutanud näiteks Mati Erelti „Lause õigekeelsust” (2006) ja EKI eesti õigekeelsuskäsiraamatu (2019) õigekirjareegleid⁶, kuid toimkonna muudki arutlusainet on tihti suunanud EKI töö: näiteks jäävad toimkonna pädevusalasse sõnaliigid, sõnamuutmine, rektsioonid jm osati ÕS-iski peegelduv grammatika.

Toimkonnas arutatud teemad, esildised ja nende algatajad leiab eelviidatud ülevaatest (Raadik 2019). Äratub imetlust, kui palju on arutatud tänavu 80-aastaseks saanud Tiiu Erelti esildisi (vt KT II; vt ka Erelt 1995 ja EKKR 1997⁷). Tema algatatud teemad on nt algustäheortograafia ja jutumärkide kasutamine, numbrikirjutus, sõnamuutmismuutused, sh arvsõnavormide kasutamine *teist-lõpulisena* (selmet *teistkümnne*), *i* ja *j* laensõnades, *ombudsman*⁸’i vastendus, kohanimelise täiendi kirjutamine, tugevaastmelised seisundivormid, tuletiste välte nõrgenemine (eriti III välte *us-nimisõnade lik-tuletistes*).⁸ Selle kõrval on toimkonna mõtet normiallikate ja uususe kooskõlastamisel samavõrra suunanud käibiva ÕS 2018 peatoimetaja Maire Raadik ning nimekirjutuse ja kõige sellega seonduva kaasajastamisel Peeter Päll. Toimkonna leht Emakeele Seltsi kodulehel kajastab jooksvat infot ning pakub tagasisaateid.⁹ Seal leiab ka kõik XXI sajandi otsuste ja soovituste kommenteeritud tekstid.

ÕS peegeldab–suunab sõnavaranormi, toimkond korrastab kirjakeelt

Eestis on keelekorraldusest valdavalt räägitud kitsamas tähenduses (vt Erelt 2000, 2002), kui osutab ingliskeelne *language planning*, mis hõlmab ka keelte staatuse ja õpetamise riigis. Keelekorralduse mõte on tagada tekstide mõistetavus läbi aja ja üle

⁵ Vt <https://www.riigiteataja.ee/akt/114062011003> (15. IX 2022).

⁶ Käsiraamatu juures seisab (15. IX 2022) märge, et alates 27. maist 2022 on käsiraamatu peatükid üle kantud EKI teatmiku õigekirjaossa ning kõik parandused ja uuendused tehakse seal, kuid toimkond neid uuendusi arutanud ei ole. Allikas käibib seega ametlikuna, kuni toimkond on uue keskkonna juhised ja soovitused heaks kiitnud.

⁷ Mati Erelti, Tiiu Erelti ja Kristiina Rossi (1997) „Eesti keele käsiraamatust” on 25 aastaga mitu trükki, viimane nn uuendatud väljaanne (2020) on EKI raamatubaras: <http://www.eki.ee/books/ekkr20/ekkr20.pdf> (15. IX 2022).

⁸ Selle kõrval on Tiiu Erelt teinud õigekeelsusotsustusi ka ÕS-i autori ja toimetaja rollis, mis on omaette teema.

⁹ Vt <https://www.emakeeleselts.ee/keeleteoimkond>

Eesti ning teisalt asjaliku suhtluse ühemõttelisus ja selgus kindlal ajahetkel (vt pikemalt Kerge 2004a / 2022: 33–46). Teisisõnu, kaasajastatakse muutuvat ja stilistiliselt teisenevat kirjakeelt, soosides nii omapoolsete soovitude kui ka keelehoolde toel üht laadi muudatusi ja pidurdades teisi.

Teaduslikus arusaamas on tänapäeva kirjakeel Eesti XX sajandil väljakujunenud riigikeele olulisim, stilistiliselt mitmekesine ja üldvastuvõetavust taotlev vorm. Sellel on *per definitionem* kolm tunnust:

1. keelekasutuse pidev uurimine ja kirjeldamine ning sisu mitme tähistusvõimaluse selekteerimine (millised keelendid on levinud, mis kontekstides ja mil määral);
2. normimine ehk ühe rööpse tähistus- või tõlgendusvõimaluse eelistamine ja/või rööpkasutuse kontekstikohased soovitused (puudutab peamiselt asjalikku kommunikatsiooni);
3. teadlik kasutus (kirjakeel kui „eikellegi keel”, selle kirjavorm ja keelendite stiiliväärtus tuleb koolis omandada ning soovitusi kas teadlikult järgida või teadlikult eirata, arvestades väljenduse isikupära ja vastuvõetavuse optimaalset tasakaalu). (Vt pikemalt Kerge 2000, 2004a / 2022 jm.)

Kirjakeelt kiputakse kujutama normitud keelekujuna, kuid normida saab keeles väga vähe. Näiteks peegeldavad traditsioonilised suursõnaraamatud, s.o õigekeelsussõnaraamat, seletav sõnaraamat ja võõrsõnade leksikon, eesti kirjakeele leksikanormi ehk seda, mis on eesti sõnad, milline on nende kuju, tähendus ja kasutusväärtus, ilma et sõnatähendusi üldse normitaks. (Küll saab jagada sõnakasutuse soovitusi, nt soovitada vältida asjatut tüvelaenu seal, kus omasõnad on sama sisu jaoks olemas, aktsepteerida sõnade neutraalseks muutuvaid lühendkujusid ja tuletisi, suunata valima ühemõttelist sõna mitmemõttelise asemel jms.) Vähe saab normida ka grammatikas, kus toimikond siiski jälgib muutemorfoloogia ja funktsioonisõnade arengut, aktsepteerides mitmesuguseid rööpselt levinud muutevorme ja grammatiliste sõnade neid kategoriaalseid muutusi, mis ei kasvata mitmemõttelisust¹⁰. Samal ajal on normid ehk tekstidest leitud ning ühtlasi tekstides jäljendatavad muustrid või reeglid olemas keelesüsteemi kõigil tasanditel alates fonoloogiast ja lõpetades tekstiliikidega. Grammatikanorme ehk grammatilisi regulaarsusi, k.a sõnamoodustust peamiselt kirjeldatakse (viimati on seda teinud TÜ sari „Eesti keele varamu”, vt Kasik 2015; Asu jt 2016; Erelt, Metslang 2017; Viht, Habicht 2018), eristades neutraalset ja argikeelt¹¹. Domineeriv korraldusobjekt on õigekiri. (Vt Kerge 2003, 2004b, 2004c)

Kirjakeel tagab demokraatia, sest on ühine mulgile ja harjukale, linna- ja maainimesele, noorele ja vanale, andmata ühele eeliseid teise ees. See on vajalik, kuni püsib riik (vt Kerge 2012a / 2022: 199–206). Ühelt poolt nivelleeritakse kogukonna

¹⁰ Näiteks on ammu levinud kohustuse tähendusega *saama*, mille keskne tähendus on hoopis võimalikkus, asjalikus tekstis ei tohiks aga kuidagi soovitada keelendit, mis tekitab vääritimõistmist (vrd mitmemõtteline *kaldaribal ei saa ehitada* ja ühemõtteline *kaldaribal ei tohi ehitada*).

¹¹ Argigrammatika on suht levinud vabas suhtluses, kuid eesti keeles on ka poetilise värvinguga vorme (vrd *mõtiskleda* ja *mõtiskella*), luulelist sõnajärge (*hommikul kaunil*) ja isegi üks halvustav liide (*sõja/rd, käpa/rd*).

üksteisemõistmise nimel idiolektide, k.a stiilitaju erinevusi vähemalt asjalikus suhtluses vajalikul määral, kirjeldades sõnavara, grammatikat, keelendite stiili ja konnotatsioonid allikates, kust keelekasutaja saab soovi korral teavet ja tuge. Teiselt poolt on igal keelekasutajal õigus vähemasti omaenda nimel sõna saades nii keele- kui ka stiilinorme eirata, mis toob kaasa teiste suhtlusosaliste vajaduse otsida tema aktiveeritud tähenduste ja konnotatsioonide mõistmiseks allikatest abi.

Avalikus ruumis on alati keegi, kes oma essees vm subjektiivses nõudlikus tekstis argikeelt teadlikult kasutab, nagu Jaan Kaplinski kasutas mineviku kesksõnade lühivorme või eelistas tuletisterminitele liitsõnalisid.¹² Kui kasutaja on autoriteet, siis võib see viia keelendi levikuni ja ajapikku ka neutraalsuseni mingit liiki või igasugustes tekstides.¹³ Sotsiaalsele normile ongi omane, et muutus toetub autoriteedile, on see siis üks keelekasutaja (nt kirjanik või ajakirjanik, tõlkija, avaliku elu tegelane; kindla valdkonna asjatundja, eriti uute mõistete märkimiseks sõnu luues, keeleteimetaja järjekindlaid parandussoovitusi jagades) või autoriteetne keham (nt riigikogu termineid legaliseerides, terminikomisjon tähistajaid valides-soosides, EKI keelenõu andes või keeleallikaid koostades, keeleteoimkond soovitusi jagades).¹⁴

Keelekasutaja valikud sõltuvad tema sotsiaalsest rollist (kellega, kus ja miks ta hetkel suhtleb) ja (rolli)identiteedist (ehk millisena ta end seejuures näidata soovib). Soov olla võimalikult neutraalne, arusaadav ja ühemõtteline on enamasti oluline kedagi esindades, kui sisu on tähtsam isikupärast ja isikustiilist. Vajadus usaldusväärse toe järele paistab napi kättesaadava statistika järgi suur. Keelenõu on näiteks aastal 2017 ja 2018 Haridus- ja Teadusministeeriumi aruande järgi antud vastavalt 8024 ja 8516 korda (u 32–35 tööpäeva kohta) ning EKI on tollal korraldanud 20 tasuta koolitust. Traditsiooni järgivate sõnastike statistika on kõnekas:

- EKSS 2009 statistika viimase 369 päeva kohta 18. aprillil 2022 ütles: „Päringuid teadaolevas minevikus kokku 25 503 ehk siis umbes 68 päevas.” Septembriks (15. IX) on see arv kahanenud 12 286-ni ehk u 33-ni päeva kohta. Ilmselt on suur osa seletuspäringutest juba kandunud Sõnaveebi, mille statistika ei ole võrdluseks sobival alusel.¹⁵
- VL 2012 väidab 18. septembril 2022 viimase 373 päeva kohta: „Päringuid teadaolevas minevikus kokku 2 714 791 ehk siis umbes 7278 päevas.” (Kahjuks ei saa pakkuda võrdlust selle allika aprillikuiste päringutega.)

¹² Jätan teadlikult kõrvale murdekeele, mis jääb väljapoole toimkonna pädevusala ja volitusi.

¹³ Näiteks võiks tuua Juku-Kalle Raidi, kelle keel ajalehes KesKus jm on rõhutanud peavoolust erinemist ka keelevalikutega. Erinevalt Kaplinski omadest ei mahu need tihtipeale isegi argikeele kui neutraalselt igapäevasti esindava keelekuju raamesse, kuid harjutasid lehe algaastatel avalikkust keelekasutusega, mis n-ö mustvalgel oli uus ja võõrastav.

¹⁴ Siinkohal meenutan, et autoriteedile toetutakse nii, nagu teda on mõistetud, ja üsna sageli on toetuspind pigem kuulujutt autoriteedi seisukohast või selle muu modifikatsioon. Samuti ei kattu formaalsed ja informaalsed autoriteedid. Sealt ka vajadus Pearude-Andreste ühiskonnas formaalsed autoriteedid seadusega – siinkohal siis keeleseadusega – määrata (asi, mis ei ole demokraatlikus riigis tavapärase).

¹⁵ Ekilexi kasutajale on Sõnaveebi, sh EKI ühendsõnastiku statistika kättesaadav otsiüksuste kaupa.

- ÕS 2018 viimase 369 päeva statistika näitas 18. aprillil 2022: „Päringuid teadaolevas minevikus kokku 8 408 269 ehk siis 22 542 päevas.” Septembriks on see arv kasvanud 10 186 719-ni ehk u 27 606-ni igas päevas. ÕS-i tähtsus on uuest keskkonnast sõltumata püsitud väga suur.

Kui juriidiliselt peab kirjakeele norm tagama ametliku keelekasutuse ühtluse ja selguse ning soodustama keelekasutuse hea tava rakendamist,¹⁶ siis tegelikkuses on eesti avalikkus väga keeletundlik ka mujal. Hea tava on kasutada keeleteimetajat ajakirjandus-, ilukirjandus- jm väljaannetes – autor on vaba nii kompositsioonis, stiilis kui ka sõnavalikus, kuid teksti optimaalsust, õigekirja ja grammatikat eelistatakse konsulteerida. Toimetajad on otsekui teretulnud esimesed lugejad, kelle seas on ühtlasi üks keeleprofessionaal. Ka paljud riigi- jm avalikud asutused kasutavad keeleteimetajaid. Teisalt näitab kirjakeeleallikate populaarsus, et ka enesetoimetamine ja mõistmistäpsus on au sees (samas tuleb arvestada juhtudega, kus otsitakse kuuldu-loetud sõna tähendusi).¹⁷

Sellisel taustal ei saa alahinnata keeleteimkonda, kes püüab keelemuutusi jälgida ja vajadusel keelekasutust suunata. See keham on teinud otsuseid u 30 teemal ja andnud pisisoovitusi veel u 40 ümber. Toimkonna usaldusväärsus on tõstnud koostööteemavaldkonna asjatundjatega, on need siis üksikisikud või terve nimekomisjon. Algatusi on tulnud ka väljastpoolt.

Põhimõtted kirjakeeletekstide keelendivaliku puhul

Tuletan meelde, et keeleteimkonna liikmed on hinnatud keeleteadlased ja -praktikud või mõlemat ühtaegu. Teaduslikkuse põhimõte juurdus keelekorralduses 1976. aasta ÕS-i ja VÕK-i kolmanda, 1980. aastal tööd alustanud koosseisu ajal. Näiteks suur osa 1980. aastate otsustest toetus Mati Hindi ja tema üliõpilaste massiivsetele uurimustele muutemorfoloogia teisenemisest sõnade põhivormistiku fonoloogiliste mudelite muutumise mõjul.¹⁸ Keelekorraldusel on ka praegu kasutada teaduse seisukohad ja tulemused, k.a neis valdkondades, millega ükski toimkonna liige oma uurimistöös ei tegele. Nii on ES-i keeleteimkond järginud printsiipi, et kõik soovitused

¹⁶ Vt <https://www.riigiteataja.ee/akt/114062011003> (15. IX 2022).

¹⁷ Pean tunnistama, et ise olen kaua eelistanud e-lugemist, mis laseb iPad'i Books'is võõra või kogemusega katmata sõna juurest kohe veebi klõpsata. Neid sõnu on uskumatul määral, olgud nad siis võõrsõnad, murdesõnad, oskussõnad, vananenud või „liiga uute” objektide tähistajad vm. Nagu paljudel, on minulgi käsitõehnikad, taime- ja linnunimetused jpm suures osas kogemusega katmata – isegi kui nimetus on tuttav. Sõnaotsingute kõrval pakub e-lugemine suurepäraselt võimalust vaadata kunsti ja kuulata muusikat, mida tekst mainib, või tutvuda objektidega, kellele-millele tekst nime abil viitab. Sõnastik muutub veebiajal omal moel kitsaks ja pisitasa ka ebaolulisemaks.

¹⁸ Olgu nimetatud, et praktik teab sageli muutust palju varem kui teadlane. Nii on 1980-ndatel VÕK-is „vabaks antud” morfoloogia saanud teadlastelt keelemuutuste põhjenduse ja ulatuse, kuid neidsamu muutusi nõudsid õpetajad juba oma 1960. aastate avalikus kirjas.

tuleb toetada uuringutele, ja vahel ajendavad uurimused muutunud normi neutraalseks tunnistama. Igal juhul on toimkonna keelekäsitlus kasutuspõhine.¹⁹

Toimkonnal ei ole endal suuruurimusteks jõudlust, kuid kasutatud on juhendatavate üliõpilaste abi ning alati kontrollitud uususe peegeldusi kirjakeele korpustes: otsus on õigustatud, kui tõrjutud keelendeid on uuritavas korpusvalimis ligikaudu võrdsel määral seni soovitud keelendiga. Muu hulgas on üsna kõnekaks osutunud toimetatud ajakirjandustekstide korpus, kust mõnigi kord on näha „vea” muutumine sedavõrd tavaliseks, et seda ei ole märganud oma aja hinnatud toimetajadki. Võrdluseks on kasutatud ka veebikorpusi ja avalikke veebiotsinguid. Kuigi keelendi guugeldus loendab ka korduvaid leide, tekib „vea” ja soovitud keelendi arvulise suhte alusel ikkagi mingi arvestatav võrdlus, pluss alati on võimalik leide kvalitatiivselt uurida, jälgides muu hulgas kasutuskontekste.²⁰

Toimkonna põhimõttelist suhtumist kirjakeelejuhiste rakendusse ja keelekasutusjuhtude vastuvõetavusse kajastas kõige selgemini märgukiri Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele (1. III 2011). Olen kirja lisanud faksiimilena oma artiklikogumikus „Keelekorralduse põhimõtet” artiklile (Kerge 2022: 195–198), sest oli ühtlasi selle ajendiks. Märgukirja põhisoNUM on järgmine.

1980. aastast ei ole põhimõtteliselt valeks kuulutatud kirjakeele varasemaid norminguid – me ei tee kirjaoskamatuks varem koolis käinud inimesi ega kuuluta ebasobivaks otsustele eelnenud aja olulisi tekste. Järelikult ei ole kvaliteetses eestikeelses kirjasõnas nähtavad varasemad keelendid vigased ja nende eeskujule toetuvat keelekasutust ei saa pidada vigaseks ka eksamite kontekstis. Koolis õpetatakse samas alati uusimaid norminguid ja väljaspool loovkirjutiste (sh kirjandite) konteksti on koolis loomulik nende järgimist ka nõuda. Toimkond tuletas kirjas meelde kõiki õigekeelsusjuhte, mida alates 1980. aastal alustanud VÕK-i koosseisust on sobivaks peetud.

Samal ajal tuleb arvestada, et eri reeglitel on alati kattuv rakendusala, mida kunagi ei ole võimalik välistada, nagu Jaapanile viidates hüüdnime kirjaipilt *Tõusva Päikese Maa*, tavaline ümberütluse kirjaipilt *tõusva päikese maa* või kohanimereegli rakendus *Tõusva Päikese maa*. Ka seesugustest eri juhiste rööpse rakenduse võimalustest on märgukirjas terve loend.

¹⁹ Olen Ronald Langackerile ja teistele autoritele kogumikus „Usage-based Models of Language” (Barlow, Kemmer 2000) viidanud oma doktoritööst (Kerge 2003) alates ehk 20 aastat, k.a keelekorraldust puudutava osas. Mainin seda põhjusel, et samal konverentsil, kus kandsin ette sinise artikli sisu, mainiti just seda keeleteaduse paradigmat kui keelekorraldusele võõrast. Jäi kurb tunne, nagu saaks keeleteoimkonna keeleteaduslikku, sh sotsiolingvistika ja keelemuutuste valdkonna asjatundmust kahtluse alla seada.

²⁰ Kvalitatiivne uurimus ja arutelu on vältimatud, sest guugeldades võib leida tahtmatu kirjavea näiteid, nagu *kanditaat* Lennart Meri kõne tekstis – raske oleks piiritleda, kus on kirjaoskamatus ja kus tähelepanematus. Nt *kanditaadi* sagedasi vorme leiab veebis sadade ja ainsuse nimetatav isegi tuhandete kaupa, sh soliidsetes lehtedes, ülikoolide veebis jne, enim muidugi kuulutustes. Sama on võõrsõnakujudega *momentaalne, *eksrompt, *instans jpm.

Mida toimkond on öelnud?

Allpool vaatan teemaplokkide kaupa keeleteoimkonna otsuseid ja soovitusi põhirõhuga praegusel sajandil.

Algustähe õigekiri

1990. aastate teises pooles töid äkki tekkinud ajakirjandusvabadus ja väljaannete rohkus avalikkuse ette loovaid kirjapilte, nagu nime jutumärkide asendamise kurssiiviga, mis oli seni ja on ka praegu tavaline tsitaatainese puhul. Niisugustes oludes otsustas toimkond eelistada pärisnime kirjapilti nii organisatsioonide kui ka perioodikaväljaannete nimedes, nagu *aktsiaselts/AS Järvakandi Klaas, Raepank; Ford Transit, purjekas Kolm Venda; päevaleht Rahva Hää, ajakiri Keel ja Kirjandus* vm.

Selle kõrval muudeti varasemaid aktsente. Näiteks soovitas ÕS 1976 organisatsioonide ametlikud nimetused kirjutada nime kujul, tunnustades vabamas kontekstis ka väiketähest pruuki. Toimkond on seevastu alates 1995. aastast rõhutanud üldnimisõnade väiketähelest (nt *kultuuri- ja haridusministeerium, Tartu ülikool, Eesti rahva muuseum, Eesti kristlik kirik, ingerisoomlaste liit*), kuid säilitanud varasema võimaluse viidata ametlikule ainuobjektile läbiva suurtähega (*Kultuuri- ja Haridusministeerium, Tartu Ülikool, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kristlik Kirik, Ingerisoomlaste Liit*). Mõnel juhul ongi nime kirjapilt osutuse ainuke eristaja (vrd *Eesti pank ja Eesti Pank*). Üsna ilmselt oleks aga liiane eelistada nimetuse läbivat ametlikkussuurtähte seal, kus organisatsioonil on olemas nimi, mis seaduse järgi ei saa samas valdkonnas kattuda (nt *restorani- ja hotellipidajate assotsiatsioon Relais & Chateaux*). Muutumatu kirjutatakse allasutused väiketähtedega (*Eesti Panga nõukogu, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse õppetool, TLÜ humanitaarteaduste instituut*). Allorganisatsioonide ainulisuse märkimist nime kujul leiab suhteliselt palju siis, kui neid teistega kõrvu ei loetleta (nt *TLÜ Haridusteaduste Instituudi Üliõpilasnõukogu, Tartu Ülikooli Keemia Instituut, Tartu Ülikooli Psühholoogia Instituut väljaspool ülikoolide kodulehti*). Piir allasutuse ja keskasutuse haldusala organisatsioonide vahel jätab kummatigi tõlgendusruumi.

Samal ajal astuti samm selles suunas, et tiražeeritud toiduainete jm kaupade loomulik väiketähelest kirjapilt säiliks ning et suurtäht ei ulatuks kauba suvalisest nimest kaugemale (nt *soolapulgad, suupisteküpsised, jõhvikapirukas, aga Viljaveski leib, Tallinna peenleib, Kirde sai*).

Ajaloo­sündmuste nimetuste õigekiri vajas muutust põhjusel, et ortograafiakäsi­raamat pakkus toona eri juhistele allutatuna Nõukogude Liidu aja näiteid, nt *Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon* või *Kollaste Turbanite ülestõus*. Kõrvuti sooviti kirjapilte nagu *Suur Isamaasõda* ja *Teine maailmasõda*. Levinuim juhis toetus eba­määrasele püsikindla ehk kinnistunud nimetuse kate­goriale, tekitades nt elutähtsa riie­k­samikirjandi hindajates küsimuse, kas ajaloo­­sünd­muste metafoorseid nime­tusi tuleks käsitada üldsõnaühendina (*oranž revolutsioon*), nimena (*Oranž Revolutsioon*) või püsikindla nimetusena (*Oranž revolutsioon*).

2012. aastal soovitas toimkond ajaloosündmuste, ajastute jms nimetusi kirjutada väikes(t)e täh(ted)ega, v.a nendes sisalduvad muud nimed, nt *augustiputš, jüriöö ülestõus, külm sõda, lahesõda, must neljapäev, märtsipommitamine, oranž revolutsioon, Prantsuse revolutsioon, pärtliöö, suur nälg, sametrevolutsioon, talvesõda, Tartu rahu, teine maailmasõda, vabadussõda, vaikiv ajastu, verine pühapäev*. Aktsepteeritakse ka ajalookirjutuse tava kirjutada kinnistunud sündmusnimetusi esisuurtähega, nt *Jäälahing, Jüriöö ülestõus, Kolmekümneaastane sõda, Laste ristisõda, Madisepäeva lahing, Põhjasõda, Pärtliöö, Rooside sõda, Seitsmeaastane sõda, Teine/II maailmasõda*. Läbivat suurtähte soovitatakse siin vältida.

Olulisim on toimkonna soovitude varasemast järjekindlam liikumine mitme juhise rööpkasutuse võimaluse suunas, mis jätab ruumi kirjakeeletheadlikkusele ja tekstitundlikule keeletoimetamisele.

2008. aastal otsustati, et kirjutaja valib oma tunnetusviisi järgi: ülemaailmset arvutivõrku võib käsitada kui nime kandvat objekti (*Internet, Interneti-ühendus, Interneti-allikad*) või juba enne Interneti üldisemalt tuntud veebivõrgustikku, mida tähistab üldnimisõna (*internet, internetiühendus, internetiallikad*).

2018. aastal leiti, et kujundlikke (ümberütlevaid) isikute, kohtade, ruumide, ehitiste jm nimetusi võib käsitada nii kujundliku väljendina kui ka hüüdnimena ja kirjutada kas väikese algustähega nagu nimetusi (*raudne leedi, must mander, tõusva päikese maa, plasku*) või läbiva suurtähega nagu nimesid (*Raudne Leedi, Must Mander, Tõusva Päikese Maa, Plasku*), kuid kahtluse korral eelistatagu väiketähte. Ka kohanimemalli ei saa nende kõrval veaks lugeda (*Must mander, Tõusva Päikese maa*).

Samasugust paindlikkust näeb ka ürituse- ja veebiüksuste nimetuste kohta Eesti Keeletoimetajate Liidule antud soovitudes.

Ürituste nimetamise juures mainib keeletoimkond üldsõnakirjapilti, nt *üldlaulupidu* või *jalgpalli maailmameistrivõitlused*, milles läbiva suurtähega on sisalduv kohanimi, nt *Euroopa meistrivõitlused lauatennises, 3. talvefestival Valgehobusemäel*, või ürituse enda nimi, nt *festival Tallinn Music Week, heategevuslik rokiõhtu Linna Pea Rock, Hullude Päevade osturalli*. Nähakse ka kitsamat võimalust, et lausesarnane nimi on pealkirjavormis, nagu „*Teeme ära!*” *talgupäev* või *liikumine ja näitus „Sellised karused lood”*. Kuivõrd ürituse nime on võimalik tajuda ka pealkirjana, tunnustab toimkond rööpseid kirjakujuisid, vrd *maamess / Maamess, tervise- ja heaolunädal „Pärnu kuurort 175”* või *tervise- ja heaolunädal Pärnu Kuurort 175; rahvaralli Tartu Sügis 2005* või *rahvaralli „Tartu sügis 2005”*.

Virtuaalüksusi, nagu arvuti- ja veebikeskkond (sisevõrk, andmebaas, blogi, veebirakendus, portaal, veebileht jne), virtuaalseid infohulki (kaust, fail, kataloog, programm jne) ning muid arvuti- ja veebispetsiifilisi vahendeid (nupp, klavy, link, menüü, käsk, aadress, rakendus, äpp jne), tuleb pidevalt juurde. Nendegi nimetamisel kehtivad samad kirjakeelsed tähistusviisid, nagu tõlgendus

- üldnimisõnana, nt *toitumisportaal, valitsemise valvurite veebikeskkond, keskkonnalubade infosüsteem, Tallinna linnapea blogi, eestikeelsete taime-nimede andmebaas,*

- nimena, nt *Toidutaldriku veebirakendus*, *Digikassa teenus*, *programm Thunderbird*, *Facebook*, *brauser/veebilehitseja Google Chrome*, *koolinoorte tervisliku toitumise arvesti Ampser*, ning
- pealkirjana, nt *veebirakendus „Toidutaldrik“*, *„Valitsemise valvurid“*, *kaust „Drafts“*, *fail „Communication_guide_for_projects_5“*, *lehekülj „Minu vaatlused“*, *menüü „Uus vaatlus“*, *link „Esilehekülj“*, *nupp „Salvesta“*, *klahv „Kustuta“*.

Paraku tuleb arvestada, et suhteliselt palju on programme, mis kaasavad üksuse nimetuse linki või mängureaktsiooni automaatselt, muutmata algustähte (nt *Pane Vorst taldrikule*).

Kõige selle kõrval on tegelikkuses näha toetumist kuuldustele ja võõrkeelte eeskujule. Näiteks ei ole muudetud pealkirjade kirjutamise tavadid, kuid organisatsiooni- ja tootenimede kirjutamissoovitustega koos levis müüt, et jutumärke enam eesti keeles vaja ei ole, ja nii on tekstides näha ka pealkirju, mille ümbert nad on kadunud (nt *Parima filmi tiitli pälvis film CODA* selmet „CODA“). Ametlike tekstide liigile viitavaid nimetusi näeb aga tavapärase väiketähe asemel ka soomepärase esisuurtähega (**Rahuaja riigikaitse seadus*, **Kirjakeele normi rakendamise kord*) või inglispärase läbiva suurtähega (**Rahuaja Riigikaitse Seadus*, **Kirjakeele Normi Rakendamise Kord*) selmet *riigikaitse seadus ja kirjakeele normi rakendamise kord* või „*Rahuaja riigikaitse seadus*” ja „*Kirjakeele normi rakendamise kord*”.²¹

Kokku-lahkukirjutus

Algustähe õigekiri puudutab nimisõnu ja asjakohaseid juhiseid suunab osutuse definiitsus (üks *Tartu Ülikool*) ja indefiniitsus (mõni *Tartu ülikool*). Sama kategooriatelg suunab ka loendatavate objektide tähistaja kokkukirjutust: *auto ratas* on definiitse auto osa, *autoratas* aga indefiniitne üldistus. Selle kõrval toimib aga juhitamatu protsess, univertsatsioon ehk eri liiki sagedaste sõnaühendite sulanemine, mis ei allu sellistele reeglitele. Määrsõnaühendite kokku- ja lahkukirjutus on seega alati probleemne.

Toetudes statistikale, leidis toimikond, et käputäis ühendeid on sulanenud statistiliselt arvestataval määral. Muutumatumate sõnade *kas või ~ kasvõi, just nagu ~ justnagu, just nimelt ~ justnimelt, kui tahes ~ kuitahes ja mis tahes ~ mistahes* puhul tunnustatakse alates 2012. aastast nii senise normingu kohast lahkukirjutust kui ka sõnaühendite sulandumise ja liitmäärsõnade tekkega põhjendatud kokkukirjutust. Nii sidekriipsuga kui ka sidekriipsuta võib kokku kirjutada *võib-olla ~ võibolla*. Head kinnitust otsusele pakkus avaliku statistika kõrval 1990-ndate ajakirjanduskorpuse uuring, mille järgi Postimehe ja Eesti Päevalehe tunnustatud keeleteimetajad enam „valesid” kokkukirjutusi ei märganud: neid oli mainitud alamkorpuses juba siis rohkem kui toona soovitatud lahkukirjutusi.

Samal 2012. aastal otsustati, et täpsustust vajab ka VÕK-i otsus „Verbide kokku- ja lahkukirjutamine”, täpsemalt sealne tuletiste kirjutamist reguleeriv märkus, mis

²¹ Jutumärkides ja suure algustähega pealkirjavormi kasutatakse näiteks seaduse muutmise seaduse pealkirjas („*Rahuaja riigikaitse seaduse*” *muutmise seadus* – näide on fiktiivne).

suunas ühend- ja väljendverbituletisi kokku kirjutama (vt KT 1985: 39–44). Toimkond leidis, et ühend- ja väljendverbidest moodustatud *mine*-liitelised teonimed, *ja*-liitelised tegijanimed ja kesksõnadest moodustatud *lt*-liitelised määrsõnad võib kirjutada nii kokku kui ka lahku (nagu omadussõna funktsioonis kesksõnu). Näiteks: *allakukkumine* või *alla kukkumine*, *edasiarendamine* või *edasi arendamine*, *valmisõmblemine* või *valmis õmblemine*, *kätteandmine* või *kätte andmine*, *juuresolija* või *juures olija*, *edasiõppija* või *edasi õppija*, *kordaseadja* või *korda seadja*, *segiajaja* või *segi ajaja*, *allakriipsutatult* või *alla kriipsutatult*, *silmahakkavalt* või *silma hakkavalt*. Otsus ei puuduta muude liidetega tuletisi ega omaette tähendusega teo- ja tegijanimesid, nagu *ettekandja*, *koosviibimine*, *läbirääkimised*, *väljapaistev ja silmapaistev* (*teadlane*), *oled teretlunud*. Muude liidetega ühend- ja väljendverbituletised, samuti omadussõnastunud kesksõnad kirjutatakse kokku, sest need on omaette tähendusega iseseisvad sõnad: *ettevalmistus*, *sissepääs*, *tähelepanu*, *ülevaade*, *kättemaks*, *ettevaatus*, *pealetung*, *kokkumäng*, *vastuvõtt*, *kokkutulek*, *allakäik*, *kokkulepe*, *juuresolek*, *vastuvõtlik*, *rahulolematu*, *tähelepanelik*, *ettekandja*, *pealtvaataja*, *koosviibimine*, *läbirääkimised*, *silmapaistev kunstnik*, *teretlunud külaline*, *teadlane on väljapaistev*, *käitumine on väljakutsuv*, *liha on läbikasvanud*, *ilme on äraseletatud* jne.

Isiklikult asetan selle juhise nende kilda, mis on vastuolus üldise tendentsiga kirjutada tuletises kaks tüve kokku ja kolm või enam lahku (vrd *kahetuhandes* ja *kahekümne kolme tuhandes*, *puulangetaja* ja *suure puu langetaja*) ning tekitavad paiguti süntaktilisi vääraseid (*Peame vajalikuks EKA juurde kutsumist*) jm lugemisaeglustusi (*See on minu alt tõmbamine*). Teisalt, mida ei ole kirjakeeles ametlikult lubatud, seda peetakse veaks põhikooli ja gümnaasiumi eksamil. Niisugusest vaatenurgast on otsus igati õigustatud – asjatundjal on endistviisi voli eelistada tavakohast kokkukirjutust, aga kesksõnade analoogiale toetuvat õpilast ei pea enam veamärkega karistama.

Huvitav oli ühe üksiksõna arutelu: nimisõna *lemmik* oli kokkukirjutust nõudva nimetavalise täiendina (nt *lemmikraamat*) muutunud ühilduvaks omadussõnaliseks täiendiks, nt *lemmikule raamatule*. Statistika järgi oli muutus arvestatav. Toimkonnal jäi üle *lemmikut* omadussõnana tunnustada. Muidugi kadus koos sellega nimetava kokkukirjutuse nõue; rõõpselt sobivad *lemmikloom* ja *lemmik loom*, *lemmiklooma* ja *lemmikut looma*, *lemmikloomaga* ja *lemmiku loomaga*, kui tahes võõras ja vormiti mitmemõtteline see minuvanusele ka ei tunduks.

Sõnamuutmine

Sõnamuutmist on õigekeelsussõnastike jaoks arutatud sedavõrd palju, et kõigi üksiksõnade meenutamine osutuks raskeks. ÕS-i ühe sõnatüübi juures mööndi paralleelselt levinuna nii konsonant- kui ka vokaaltüvelisi vorme (nt *habrast* ja *haprat*, *habraste* ja *haprate*). Maire Raadiku (2019) artikkel veenab, et sageli on toimkond ka seisukoha võtmata jätnud, sest puudub otsuseks piisav hulk uurimusi.

2016. aastal arutas toimkond rindliitsõnade käänamist, tuvastades siin kaks rühma.

Ühel juhul tähistavad liitsõna osad ühe objekti eri funktsioone (nt *kööktuba*, *lapsprostituut*) ning soovi korral märgib sidekriips neist pikemates moodustuspiiri ning

toetab jälgitavust (nt *lasteaed-algkool*). Nagu kõigis liitsõnades, on ka neis nn lisandliitsõnades reeglipärane käänta viimast osist (*Ühetoaline korter osutus duširuumiga kööktoaks. Töötan lasteaedalgkoolis. Kirjutasin sekretär-juhiabile*). Teise juhu moodustavad ülemmõistesarnased paarissõnad (*isa-ema* kui vanemad). Kohustuslik sidekriips märgib neis samalaadset ühendavat rinnastust nagu sidesõna ja (vrd *isa ja ema*) ning nende käänaminegi sarnaneb rindühendi omaga. Teisisõnu, paarissõnades kääntakse mõlemat osist, neljas viimases käändes on aga esimene osis omastavas: *leiba-soola, õdedele-vendadele, tädi-onuni või onu-tädini, nugade-kahvlitega*.

Vältimaks vastuolu otsuse-eelse keelenõuandega, möönis toimkond ka sidekriipsuga lisandliitsõnade mõlema osise käänamist (*Õpin pagariks-kondiitriks*).

Grammatiliste sõnade tähendus

Kui lekseemide tähendusi üldiselt ei normita, siis grammatiliste ehk funktsiooniõnade normimine võib olla oluline – grammatika on keelevariantidel ühine, ehkki formaalse ning neutraalse kirjakeele sõnamuutmises ja süntaksis on ka igapäevakeelest märgatavaid erinevusi (vt Kerge 2000 / 2022: 47–78). Niisugusel taustal otsustas toimkond 2019. aastal, et kaassõnad *peale* ja *pärast* on mõlemad vastuvõetavad ka aja tähenduses, nt *peale koosolekut ~ pärast koosolekut*. Eraldi meenutati, et kaassõnal *peale* on aja tähendus ainult osastava käändega (*peale koosolekut, peale koosoleku lõppu* jne).

Nimekirjutuse jm spetsiifilised probleemid

Nimekirjutus ja mitteladina tähestikuga keelte laenud on toimkonnas väga sage arutusobjekt, kui meenutada kas või 24. veebruaril alanud sõda, mis muu kõrval tõi üldsuse tähelepanu alla Ukraina nimede originaalilähedase kirja pildi.

Pikemalt peatumata nimetan, et on arutatud eesti-vene tähetabelit (2008) ja ukraina-eesti tähetabelit (2009, 2022, konsultant Ellen Dovgan), mille alusel tuleb suhteliselt sageli väljastada dokumente.

2013. ja 2018. aastal on arutatud ÕS-i väliskohanimevalikut.

2021. aastal otsustati, et ersa, komi, mari, mokša ja udmurdi nimede kirjutamisel saab toimkonna juhiseid kasutada siis, kui nende keelte nimesid on eesti tekstis vaja edasi anda ilma vahendajakeelteta. Tulemused leiab ÕS-is ja kohanimede andmebaasis.

Kui lähtekeel ei kasuta ladina kirja, siis on laenude kohendamise üldpõhimõtte järgmine: tsitaatsõnana (kursiivis) kirjutamisele vastab see, et kasutame ladina tähestikku samade reeglite järgi, mida kasutatakse selle keele nimede kirjutamisel, võõrsõnana kirjutamine aga lähtub originaalilähedasest (kuid mitte peenutsevalt lähedasest) hääldusest.

Arutatud on Jaapani päritolu sõnu eesti tekstis (2008, kaasatud Maret Nukke ja Enn Veldi), jagades tuttavamad mugandid võõrsõnade ja tsitaatsõnade kirja pildi vahel, näiteks:

- võõrsõnaks mugandatuna (säilida võivad võõrsõnatähed ja võõraks peetavad struktuurijooned) *geiša, suši, nooteater, suudoku, tsunami, mikaado*;
- tsitaatsõnana ja kursiivis (võõrkeele kirjaviis, hääldus on võõrkeelelähedane) *amiuchi, izori, kimedashi, tsukidashi* (sumoterminid), *sukiyaki, yakitori, sashimi, sōmen, wasabi* (Jaapani kööki puudutavad terminid).

Arutades araabia sõnu eesti tekstis (2009, konsultant Helen Geršman), võeti aluseks araabia nimede kirjutamise soovitused (vt Päll 1998); näiteks sobivad *džihaad, mudžahiid, fatvaa, fikh, imaam, hurm, kaadi, zikr, šahaada, hadiith, maidaan*; erandid on *algebra, alkeemia, šariaat* ja veel mõned ammused laenud.

Kuidas edasi?

Euroopa Liidu liikmesriik ei saa kirjakeelest üksi loobuda – vähemalt kuni teised ei nõustu ametliku ühiskeelena kasutama inglise keelt (praktika, mida Hamburgi omaaegne sotsiolingvistikaproffessor Els Oksaar juba 1993. aastal paremaks pidas). Nõnda on kirjakeele asjalikku suhtlust toetav korrastus vältimatu, aidates tagada inimeste haridust, tervist ja õigusi. Kõik muu on hea tava, ja seejuures eestlastele väga südamelähedane tava. Kui nõu küsitakse, siis tuleb seda anda.

Keelemuutuste ulatus on praegusel üleilmastumise,²² võrgusuhtluse ja rahvusülese rühmitumise ajal väga suur. Keel hajub, ühine kese valgub laiali. Kogukondi ja vanuserühmi siduv ühiste või sarnaste verbaalse suhtluse olukordade ja tekstide hulk on tõenäoliselt väga väike. Inglise keel kui ulatuslik ühiskeel muudab eesti keelt igal juhul kiiresti ja hüppeliselt. Ka ei ole pooled eesti keele kasutajad enam etnilised eestlased või elavad-töötavad rahvuselt eestlasena mujal ja muus keeles. Minu arvates tähendab see nii suurt muutust, et eesti keele tulevikku praegu hoomata ei saa.

Kui keele kese hajub, siis on nõuannet eriti vaja. Samas ei saa tekste, sõnavara ega süntaksit normida, seega on toimkonna võimalused suhteliselt piiratud. Normingute lisamise, kaotamise ja muutmise asemel tähtsustuvad toimetamine, õpetamine, suunamine ja nõustamine, sh inglispärase ja eestipärase suhestamine keelega seotud tunnetuses, sõnavaras ja süntaksis. Keele regulaarsusi saab alati kirjeldada, järske kõrvalekaldeid pidurdada ja pidurdamise vajadust kontekstiti mõtestada.

EKI – omal moel riigi usaldusisik keelevaldkonnas – on ühendanud „kirjakeele normingu allikana **tajutavad** sõnastikud ja andmebaasid” (EKT39; minu esiletõste – K. K.), suhestus on loodud mitme keelega. Need andmebaasid ei ole paraku veel usaldusväärsed ja seega on küsitavad ka näited, mis „võivad sisaldada vigu”. Oma ettekandes ütlesin seepärast: ÕS peab jääma. Kohe algaval aastal peakski uus ÕS kui ametlik õigekeelsusallikas ilmuma, k.a paberil, kuid on kaks küsimärki.

Küsimus 1. Kas saab rääkida õigekeelsussõnastikust, kui seda eraldi veebi-väljaandena olemas ei ole? Kui inimene on harjunud usaldama kalurite väikest kvaliteetkalapoodi, siis on tal raske usaldada elektroonilise supermarketi kalaletti.

²² Praeguse sõja ja energiakriisi kontekstis mõtestatakse ilmselt ümber ka globaliseerumine (vt nt Oja 2022), kuid see ei ole siinne teema.

Paraku ei pääse isegi kalaletti mitte – Sõnaveebi menüü ei paku hetkel ühend sõnas-tikku, rääkimata õigekeelsussõnaraamatust. Tuleb esitada päring „ahven”. Otsida ei saa seda märksõna osana, kõigilt väljadelt jms, mis ÕS-is on võimalik. Otsige sõna „muutma”, ja te saate Sõnaveebis terve ekraanitäie ebavajalikku teavet, kuid ÕS pakub just seda, mida asjalikus suhtluses vaja, s.o tähendusi ja soovitusi, ning lubab kontekste ja suhestusi otsida kõigilt väljadelt. Keeleproff on nagu restoranipidaja, kes tahab kõike näha ja valida, mitte valmispakis müüja lisanditega ahvenat saada.

ÕS kui kirjakeele allikas oleks menüüs lihtsalt hädatarvilik – koos normse sõna-valiku, tähenduste ja kasutusinfoga.

Küsimus 2. Kui ulatuslikult erineb ÕS 2023 senisest ja kas keeleteoimkond tahab, suudab ja jõuab plaanitud muutuste üksikasjades seisukohta võtta, saati EKI-iga normilaienduse tausta (korpuste piiratud ja küsitluste ajamahukust arvestades) usaldusväärset uurida? Kui keelekorralduse mõte on hoida ka tekstide **vastuvõetavust** üle ameti-, põlvkonna- jm piiride, siis arvestagu iga üksikotsus ka seda. Keelend, mis on veebikorpustes väga levinud, aga vastuvõetamatu eesti keele toimetajatele, õpetajatele ja võib-olla suurele osale varem hariduse omandanud inimestestki, ei ole ehk neutraalne igal pool, vaid vabas suhtluses.

Mõelgem siis kaasa, sest ÕS tuleb, ja varsti.

VEEBIVARAD

Eesti õigekeelsuskäsiraamat 2019. Eesti Keele Instituut. <https://keeleabi.eki.ee/viki/EKT39> = Riikliku programmi „Eesti keeletehnoloogia” projekti „E-keelenõu” annotatsioon. <https://www.etis.ee/Portal/Projects/Display/ff5732b3-5e68-4cc0-98b0-86a0bdba069f>

KIRJANDUS

- Asu, Eva Liina; Lippus, Pärtel; Pajusalu, Karl; Teras, Pire 2016.** Eesti keele hääldus. (Eesti keele varamu 2.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. <http://hdl.handle.net/10062/57960>
- Barlow, Michael; Kemmer, Suzanne (toim) 2000.** Usage-Based Models of Language. Stanford, California: CSLI Publications.
- EKKR = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross, Eesti keele käsiraamat.** Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1997.
- EKSS 2009 = Eesti keele seletav sõnaraamat.** „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” 2., täiendatud ja parandatud tr. Toim Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Mati 2006.** Lause õigekeelsus. Juhatus ja harjutused. Tartu.
- Erelt, Mati; Metslang, Helle 2017.** Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. <http://hdl.handle.net/10062/70510>
- Erelt, Tiiu 1995.** Eesti ortograafia. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu 2000.** Mida tahab keelekorraldus. – Oma Keel, nr 1, lk 23–26.
- Erelt, Tiiu 2002.** Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kasik, Reet 2015.** Sõnamoodustus. (Eesti keele varamu 1.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. <http://hdl.handle.net/10062/50084>

- Kerge, Krista 1990.** Liitsõna. Mõisteid ja seoseid. (Preprint KKI-51.) Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Kerge, Krista 2000.** Kirjakeel ja igapäevakeel. – Eesti keele allkeeled. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16.) Toim Tiit Hennoste. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 75–110.
- Kerge, Krista 2003.** Keele variatiivsus ja *mine*-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina. (Tallinna Pedagoogikaülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid 10.) Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus.
- Kerge, Krista 2003.** Keelenormi tänapäevane olemus. – Õiguskeel, nr 5, lk 26–34.
- Kerge, Krista 2004a.** Eesti kirjakeele mõtteruum. – Emakeele Seltsi aastaraamat 49 (2003). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Emakeele Selts, lk 7–22.
- Kerge, Krista 2004b.** Normi liigid ja sõnavaranorm. – Õiguskeel, nr 1, lk 11–20.
- Kerge, Krista 2004c.** Grammatika-, hääldus- ja kirjanorm. – Õiguskeel, nr 2, lk 26–34.
- Kerge, Krista 2012a.** Keelekorraldus: kas ka täna? – Sõnaga mõeldud mõte. Pühendusteos Tiitu Ereltile. (Eesti Keele Instituudi toimetised 14.) Toim Maire Raadik, Tiina Leemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 67–75.
- Kerge, Krista 2012b.** Uusimaid soovitusi ESi keeletoimkonnalt. – Oma Keel, nr 2, lk 77–83.
- Kerge, Krista 2022.** Sõna, see piisake meres. Valik kirjutisi 1998–2019. (Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 80.) Tallinn: Emakeele Selts.
- KT 1985** = Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Koost Tiitu Erelt, Henn Saari. Tallinn: Valgus.
- KT II** = Kirjakeele teataja II. Emakeele Seltsi keeletoimkonna soovitusel 1993–2000. Tallinn: Emakeele Selts, 2000.
- Oja, Tõnis 2022.** Kas globaliseerumine on läbi ning algas deglobaliseerumine? – Postimees 30. IV.
- Oksaar, Els 1994.** Emakeelte ja isamaade Euroopa. Aulaloeng 19. V 1993. Tartu: Tartu Ülikool.
- Päll, Peeter 1998.** Väliskohanime õigekiri. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 411–426.
- Päll, Peeter 2019.** Pilk eesti kirjakeele korraldamise sajandile ja tänapäevale. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 107–111. <https://doi.org/10.54013/kk735a10>
- Raadik, Maire 2019.** Emakeele Seltsi keeletoimkonna veerandsajand. – Oma Keel, nr 1, lk 54–67.
- Viht, Annika; Habicht, Külli 2018.** Eesti keele sõnamuutmine. (Eesti keele varamu 4.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. <http://hdl.handle.net/10062/76416>
- VL 2012** = Võõrsõnade leksikon. Koost Eduard Vääri, Richard Kleis, Johannes Silvet. Peatoim Tiina Paet. Toim T. Paet, Tuuli Rehemaa, Katrin Kuusik, Argo Mund, Kaspar Kolk, Ülle Viks. 8., põhjalikult ümber töötatud tr. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Valgus.
- ÕS 2018** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Toim Maire Raadik. Koost Tiitu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.

Krista Kerge (sünd 1952), PhD, Tallinna Ülikooli emeriitprofessor (Narva mnt 27, 10120 Tallinn), krista.kerge@tlu.ee

Language committee of the Mother Tongue Society and corpus planning

(Views on the development of Estonian language planning)

Keywords: standard language, language norm, codification, language change, orthology, orthography, Estonian orthographic dictionary ÕS

The article provides an insider's personal view on the status, composition and operating principles of the language committee of the Mother Tongue Society, and summarizes its decisions.

The language committee does not deal with language learning or teaching, nor with issues of language status: its sole concern is corpus planning. In an advanced democracy, the purpose of such activity is to guarantee, on the one hand, the comprehensibility of Estonian texts over time and all over Estonia and, on the other hand, the unambiguity and clarity of business communication at a certain point in time (for more details see, e.g., Kerge 2022: 33–46). This is how the ever changing language (note also the stylistic aspect!) is kept up to date by favouring and recommending some changes and holding back some others.

The committee understands standard language as an inevitable attribute of a democratic country, which is guaranteed by continuously updated dictionaries and grammars. Such updating entails a systematic study of texts with a view to picking out and analysing parallel signifiers (to ascertain which speech forms are more common, in what contexts they occur and to what extent), applying, if necessary, codification by establishing a preference of one parallel form over another as a denotational or interpretational option and/or giving some context-based recommendations for the parallel forms under discussion (this mainly concerns business communication) and, last but not least, conscious usage (drawing attention to standard language as a “no one's language”, whose orthography and the stylistic nuances of whose speech forms need to be learnt at school, while the linguists' recommendations should either be deliberately followed or deliberately ignored considering the optimal balance between the individuality and acceptability of expression). What can be codified is mainly orthography, sometimes also declension and conjugation, which may change due to phonological processes. The committee's decisions and recommendations are always based on research, which in recent decades have largely benefitted from access to corpora and comparison of subcorpora.

The article is mainly focused on changes in the usage of standard Estonian, including online communication, in the 21st century, and discusses the relevant individual decisions.

Krista Kerge (b. 1952), PhD, Tallinn University, Professor Emerita (Narva mnt 27, 10120 Tallinn), krista.kerge@tlu.ee